

Že ob prvi objavi gradiva je J. Wiedmer-Stern s pomočjo najdb z grobišča Münsingen-Rain podal tudi podrobnejšo delitev Tischlerjevih stopenj Lt I in II ter vpeljal faze Lt Ia, Ib, Ic, IIa in IIb. Njegovo kronološko interpretacijo so dopolnili še D. Viollier, P. Jacobsthal, R. Giessler in G. Kraft, ob ponovni objavi gradiva pa F. R. Hodson. Če primerjamo Hodsonovo in Wiedmerjevo kronologijo, lahko ugotovimo, da se v začetnih in končnih fazah skladata, medtem ko se najbolj razhajata v osrednji fazi Ic. Tako nam Hodson podaja novo kronologijo materiala iz Münsingena, ki ga je razdelil v sedem faz in dve prehodni stopnji. Žal pa k svoji kronološki interpretaciji ni pritegnil gradiva s širšega geografskega območja in jo moramo zato razumeti le kot podrobnejšo delitev münsingenskih najdb ne pa zgodnjega in srednjega latena nasploh.

Anja Dular

G. Alföldy, **Noricum**. History of the Provinces of the Roman Empire (London-Boston 1974).

Delo obsega 413 strani, tekst je popestren z zemljevidi, plani mest in fotografijami (58 tabel). Knjiga je izšla v sklopu serije »Province rimskega imperija«, kjer sta doslej izšli *Britania* Sh. Frera in *Dalmatia* J. J. Wilksa. Rimska provinca Noricum je zavzemala del Italije, Nemčije, dobršen del Avstrije in del Slovenije.

Profesor G. Alföldy je na začetku knjige podal kronološki pregled od približno 400 pr. n. št. (pojav Kelto v severozahodnem Noriku) pa do leta 600 (naseljevanje Bayuvarov in v južnem delu Slovanov). Njegovo delo je sistematičen in zaokrožen pregled dogajanja v Noriku, ki temelji na metodični interpretaciji arheoloških, epigrafskih, onomastičnih, numizmatičnih in literarnih virov. Poglavij je dvanaest in so razdeljena v posamezne odstavke. Delo ima uvodno poglavje o raziskavah, virih in geografiji (antični in fizični). V drugem poglavju je govora o etnogenezi predrimskega prebivalstva: Venetih, Ilirih in Keltih. Nadalje se avtor v dveh poglavjih ukvarja s problemom »regnum Norica« z vseh aspektov, vključno z lokalizacijo Noreie. V naslednjih poglavjih je obravnavan nadaljnji tok dogodkov od aneksije Norika

k rimskemu imperiju do propada rimske moči v tej provinci. V vsakem ključnem poglavju so še posamezni odstavki, ki izčrpno pojasnjujejo bistvene probleme v določenem obdobju: v času rimske priključitve utrditev meja noriške province, v obdobju Avgusta in Tiberija ureditev administracije, vojske in družbe. To je zlata doba Štalenskega vrha. V času Klavdija so pomembne njegove reforme in posledice, ki so jih imele za noriško provinco, postopna urbanizacija, uvajanje administracije, gradnja cest, utrditev limesa, reorganizacija vojske. V času Flavijcev in Antoninov poudarja kmetijstvo, industrijo, trgovino, rudarstvo (železo!), romanizacijo in socialno strukturo prebivalstva. V času markomanskih vojn se ukvarja predvsem z mejo in vojaško ureditvijo. V obdobju po vojnah od Dioklecijana dalje je govora o administraciji, finančni krizi in upadanju moči mest, preobrazbi družbe in duhovnih ter intelektualnih spremembah. V času od Dioklecijana do Honorija je v ospredju razširjanje krščanstva; v obdobju propadanja rimske nadoblasti pa bivanje Sv. Severina v Noriku ter upravna razdelitev province na Obrežni in Notranji Norik (Noricum Ripense et Interior).

K pregledu noriške zgodovine je v sedemnajstih poglavjih dodana še »varia«: abecedni seznam venetskih, ilirskih in keltskih osebnih imen, keltskih božanstev, raznih vojaških in uradnih funkcij, datirani miljniki in pregled starokrščanskih spomenikov. Spremni aparat je zelo obsežen in temeljit. Vsako poglavje je podkrepljeno z obsežnimi opombami, ki temelje tako na moderni literaturi kot antičnih virih. Posebno vrednost daje Alföldyjevem delu Izbrana bibliografija, ki zajema splošna dela o Noriku, geografijo, literaturo za posamezne urbane celine, ekonomijo, religijo, umetnost in Norik v pozni antiki.

Ni potrebno posebno poudarjati, da je to delo eden temeljnih kamnov za vsakogar, ki se ukvarja s proučevanjem antike pri nas. Kajti antični Norik je vključeval del Štajerske, Posavje in Zasavje, slovensko in celo avstrijsko Koroško in Štajersko. V tem konczno zgrajenem delu je današnje slovensko področje prikazano objektivno — tako kot je bilo poznano po objavljeni literaturi do leta 1969. Zato v to delo niso vključena dokončna spoznanja o vlogi

in pomenu poznoantičnih refugijev Rifnika in Ajdovskega gradca nad Vranjem. S tem bi bilo celo poglavje o poznoantičnem času v Noriku bistveno dopolnjeno in zaokroženo. Rifnik in Vranje bi s tem dobila mesto v sintetičnem delu, kot jima gre. Tako je pa to naloga, ki čaka bodoče raziskovalce.

Irena Sivec-Rajterič

Harald von Petrikovits, Beiträge zur römischen Geschichte und Archäologie, 1931 bis 1974. (Beihefte der Bonner Jahrbücher, Band 36) Bonn: Rheinland-Verlag GMBH, 1976, velika 8°, 667 str., ilustracije, načrti.

Avtor je bil ravnatelj Porenskega deželnega muzeja v Bonnu in je leta 1974 šel v pokoj. Ustanova, ki jo je bil vodil, se je v želji, da se mu oddolži za trud, ki ga je posvetil njenemu razvoju, odločila, da mu namesto običajnega »zbornika v čast« izda izbor njegovih najvažnejših del. S tem ni naredila usluge zgolj piscem zbornikov, marveč predvsem veki in nam vsem. Oživila je sestavke, ki so pogosto odročno objavljani in jih raziskovalec zato včasih prezre; in nam dala v elegantno opremljeni knjigi v roko vse, kar je jubilat važnega napisal, in tudi njegovo bibliografijo.

Pogrešam dvoje. Prvič, da nekaterih svojih študij bibliografsko in tematsko ni ažuriral; drugič, da delu ni priključen indeks. Seveda smo zadovoljni tudi s tem, kar smo dobili, posebej še mi. Pozabiti namreč ne smemo, da je avtor doštudiral na Dunaju, da se je mnogo ukvarjal s problematiko Norika, Panonije in Dalmacije, kot kažeta tudi v tem izboru ponatisnjeni študiji iz Vjesnika za arheologijo i historiju dalmatinsku ter iz Arheološkega vestnika, da je bila njegova neobjavljena (a v rokopisu dostopna) disertacija posvečena temu prostoru in je nosila naslov *Zur Religionsgeschichte der Adriatländer in römischer Zeit* (Diss. Wien 1933). Nekateri v disertaciji načete teme ga še danes zanimajo, kot včasih pove v zasebnem pogovoru.

Ob izredno pestri vsebini, kjer najdemo skoraj za vsako raziskovalno smer nekaj zanimive snovi, naj opozorim predvsem na članke s problematiko, ki je nam bližja. S pridom bomo brali poročila o izkopavanjih, tako na primer templja Izide-Noreje iz kraja Hohenstein v dolini Glane na Koroškem. V knjigi

najdemo nekaj za naša območja važnih epigrafskih doprinosov. V enem od njih je odlično rešil okrajšavo na Coelijeve nagrobniku, ki dotlej ni bila zadovoljivo pojasnjena, namreč okrajšavo za centuriona, udeleženca poraznega pohoda P. Kvinktilija Vara v Teutoburškem lesu. Poleg tega je redakcija izbrala iz njegovega opusa analitične poskuse k rimski keramični produkciji, nekaj člankov, ki obravnavajo bodisi historično-kronološke probleme (iz obdobja obeh Makrinov, Arminija), bodisi vprašanja o kontinuiteti mest, nekaj prispevkov je iz umetnostne zgodovine, ter, dalje, je tu analiza poselitvenega prostora Varcijanov, plemen iz območja Siscije, kot tudi doprinos k naselju Aquae Iasae-Darugar, ter prispevki k rimski vojaški arheologiji.

Jaroslav Sašel

F. Freising, Die Bernsteinstrasse aus der Sicht der Strassenrassierung (Archiv für die Geschichte des Strassenwesens. 5.) Bonn-Bad Godesberg: Kirschbaum Verlag, 1977, 8°, 60 strani z ilustr., 1 zemljevid.

Knjižica ima razburljiv naslov, posebej za tiste, ki se zanimajo za ceste — ni jih malo — in za raziskovalce na območjih, po katerih je jantarska pot tekla. Vendar naslov malo zavaja. Od Baltskega morja do Donave namreč pot ni bila niti trasirana, kaj šele izgrajena cesta, ni bila *Bernsteinstrasse*, kvečjemu *Bernsteinweg*. Seveda ima tudi pot smer, morda celo »traso«, vendar so bile to od prazgodovinskih časov uhojene tovarne smeri, ki so vodile kljub temu, da jih moderni inženir rad interpretira kot *Fernstrasse*, vijugasto od naselja do naselja, od gradišča do gradišča, ne premočrtno od izhodišča do tržišča, skratka, tako kot so vmesne postaje nastajale in se razvijale (in tudi zamirale) in, skratka, podobno kot Sven Hedinova *Seidenstrasse* ali nekdanja karavanska pota lovcev na sužnje. Podobno velja, kot rečeno, za jantarsko pot od Baltskega morja do Donave. Od Donave, to je severne meje rimskega imperija, do Mediterana pa je bila nekdanja prazgodovinska pot že v teku 1. stoletja po Kr. izgrajena in trasirana kot rimska državna cesta.

Freising, ki je izvedel analize, je ugleđen cestni inženir. Knjižico je napisal